

Література:

1. Адольф В.А. Профессиональная компетентность современного учителя / В.А. Адольф / Монография. Красноярск: Изд-во КГУ. – 2005. – 310 с.
2. Войтовик С.В. Сучасні підходи до створення електронних навчально-методичних комплексів в СЗШ і ВНЗ / С.В. Войтовик, М.М. Ковтонюк / Актуальні проблеми математики, фізики і технологічної освіти. - № 8 / - Вінниця, 2011. – С.44-48.
3. Калюжна Т.М. Організаційно-педагогічні умови застосування освітньо-наукового порталу в системі екстернатної підготовки фахівців у технічному університеті: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04. «Теорія і методика професійної освіти» / Т.М. Калюжна. – Київ, 2009. – 183 с.
4. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А. Е. Петров; Под ред. Е. С. Полат. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 272 с.
5. Рагулина М.И., Смолина Л.В. Электронное учебное пособие как средство формирования методической компетентности будущего учителя информатики. – <http://www.ict.edu.ru/vconf/files/6830.doc>

У статті розглянуто компетентнісний підхід при використанні інформаційно-освітнього порталу у педагогічному університеті. Особливу увагу звернено на формування професійної педагогічної та навчально-пізнавальної компетентності. Наведено приклад створення інформаційно-освітнього порталу.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, інформаційно-освітній портал.

В статье рассмотрен компетентностный подход при использовании информационно образовательного портала в педагогическом университете. Особое внимание обращено на формирование профессиональной педагогической и учебно-познавательной компетентности. Приведен пример создания информационно-образовательного портала.

Ключевые слова: компетентность, компетентностный подход, информационно-образовательный портал.

In the article competentnisniy approach is considered at the use informatively educational to the portal in a pedagogical university. Special attention appeal on forming of professional pedagogical and educational-cognitive to the competence. The example of creation is resulted informatively educational to the portal.

Keywords: competence, competence approach, informatively-educational portal.

УДК 378.141

Ю.М. Піжук
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ В РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ

Постановка проблеми. У системі сучасної гуманітарної освіти історія є особливим навчальним предметом. В умовах полікультурності суспільства вона не тільки формує духовно-етичні орієнтири учня, виховує цінності громадянськості, а й розвиває світоглядні переконання учнів на основі осмислення ними культурних, релігійних, етнонаціональних традицій, що історично склалися. Учитель історії та права не лише передає учням певну систему знань, а й формує громадсько-політичні позиції, патріотизм, культуру [1, с.42].

Вивчення суспільних наук має допомагати учням формувати почуття власної гідності, відповідальності, особистісного ставлення до подій і явищ суспільного життя, визначати власну активну життєву позицію, робити свідомий вибір у непростому і багатомірному сучасному світі. Пріоритет загальнолюдських цінностей вимагає від учнів толерантного ставлення до культурних відмінностей, характеризувати наслідки взаємодії різних культур і міжкультурні відносини в Україні, своєму регіоні [3, с.84].

Аналіз наявних досліджень і невирішені аспекти проблеми. Проблеми історичної освіти в Україні досліджуються переважно істориками. Питання методики викладання історії висвітлені в поодиноких працях українських науковців (С. Водотика, О. Захарченко та ін.). Проблеми ж професійної підготовки вчителя історії та права в українській педагогічній літературі приділено ще менше уваги. Проте наразі виникла потреба в учителів історії, який

активно використовує нові способи залучення учнів у міжкультурний діалог. У цьому аспекті вважаємо цінним досвід підготовки вчителів історії в Росії, який ще не був предметом наукових досліджень в Україні.

Мета статті – проаналізувати досвід підготовки вчителів історії та права в Росії й зробити висновок щодо доцільності та можливості його запозичення вищими педагогічними навчальними закладами України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система навчання вчителів у Російській Федерації формувалася з урахуванням світових тенденцій, вітчизняних традицій і регіональних, навіть локальних особливостей. Найбільшою особливістю, що визначає специфіку професійної діяльності вчителя історії в Росії, є полікультурність.

Полікультурність властива російському соціуму з 16 століття, коли до складу Російської держави увійшли народи, що не жили в Стародавній Русі. За 400 років територія держави збільшилася в 400 разів, і в ній як добровільно, так і в процесі завоювань опинилися десятки етносів. У радянському суспільстві етнонаціональна різноманітність на рівні офіційної пропаганди розумілася як форма існування загальної для всіх соціалістичної за змістом культури, а по суті – як перешкода на шляху будівництва нового суспільства, як пережиток минулого, що з часом зникне. Стверджувалася ідея розквіту культур через їх зближення, поступового стирання національних відмінностей. В умовах офіційної атеїстичної пропаганди говорити про культурну різноманітність не мало сенсу.

Шкільні курси й система підготовки та перепідготовки фахівців у сфері історичної освіти також вирішували, насамперед, завдання становлення комуністичного світогляду радянських громадян. Шкільні курси історії відводили вивченню питань розвитку культури другорядну роль. Уроки з культури, як правило, зводилися до перерахування авторів і демонстрації їх творінь. Вони також були покликані вирішувати завдання атеїстичного виховання. Історія народів, що населяють Росію, вивчалася нашвидку, швидше як додаткові курси, в сильно урізаному вигляді і за залишковим принципом. Головний сенс її вивчення бачився в підтвердженні на прикладі місцевого матеріалу загальних закономірностей розвитку суспільства. Специфіка регіонів за національною та релігійною ознаками ігнорувалася або розглядалася як пережиток, чинник відсталості народів. Практично не враховувалися етнокультурні особливості тих, хто навчав і навчався.

Політичні зміни, події в світі і в Росії в останні десятиліття, а також сучасна інформаційна революція збільшили відкритість соціумів і міру свободи особи, інтенсивність обміну інформацією, культурними і духовними цінностями. Посилилася і роль чинників, що впливають на стан духовного життя суспільства, – морально-етичних, релігійно-культурних, соціоетнічних.

Система історичної освіти, як показує аналіз наукових досліджень [2; 4; 5], також реагує на становлення нової соціокультурної реальності. Багато в чому це відбувається в процесі подолання стереотипів радянського досвіду вирішення даних проблем, бо він ґрунтувався на ігноруванні етнорелігійного різноманіття, неприйнятті інших ціннісних і етичних систем як рівних і тому вимагаючих діалогових форм спілкування. Але вчителі історії спочатку далеко не завжди уявляли, як спілкуватися з людьми, які мають інший, відмінний від їхнього, образ світу. Вони оволодівали цими вміннями та навичками в процесі практичної роботи. Їм довелося самостійно освоювати нові концептуально-методологічні підходи, які почали стверджуватися в історичній науці Росії з кінця 80-х років.

Відбулася реабілітація людської суб'єктивності, ролі мотивацій, ціннісних установок і орієнтирів у житті суспільства, а разом з цим – посилена увага до ролі духовних чинників. Народилася історія як гуманітарна наука, основним методом якої стало розуміння людини іншої культури і, насамперед, – людини історичного минулого. Тому на багатьох конференціях підкреслюється проблема міждисциплінарного синтезу, взаємопроникнення методів історії, психології, культурології, мистецтвознавства, релігієзнавства. Оволодіння цими методами вчителями історії вважається надзвичайно важливим для формування гуманітарного образу світу й культуротворчих здібностей учителів і учнів російської школи.

У дослідженнях російських науковців наголошується, що для систем базової і додаткової педагогічної освіти необхідний супровід розвитку особи вчителя, його творчого потенціалу, становлення професійної компетентності, здібності до побудови власної траєкторії та професійної кар'єри педагога. Система історичної освіти має бути орієнтована не на виконання академічних програм, а на цілісний процес розвитку та виховання особистості школяра, на вирішення завдань соціалізації. Кінцевим результатом навчального процесу має стати формування ключових життєвих компетенцій – готовності учнів використовувати засвоєні знання, вміння та способи діяльності в реальному житті для вирішення власних навчальних і соціальних завдань.

Виходячи з вимог до рівня підготовки учнів, у межах соціально-адаптивної компетенції випускники мають уміти визначати власну ідентичність, розглядати її як елемент громадянського, етнокультурного, конфесійного співтовариства, моделювати можливі дії в ній. Особистісна самоідентифікація школярів тісно пов'язана із сприйняттям національних, культурних і історичних традицій, а також із самовизначенням у соціальному просторі сучасного російського суспільства. В рамках комунікативної компетенції учні мають навчитися конструктивно взаємодіяти з людьми різних переконань і ціннісних орієнтацій на принципах діалогу.

Проте, коли вчорашній учень традиційної школи потрапляє в педагогічний ВНЗ, а вчитель – у систему післядипломної освіти, які засновані на традиційному підході до навчання, вони інстинктивно актуалізують свій колишній досвід: слухають лекції викладачів, здають реферати, курсові, заліки та іспити, орієнтуючись на швидке отримання сертифікату. Цим багато в чому пояснюється консерватизм системи освіти в цілому. І студент, і вчитель, як правило, не набувають досвіду в організації освітнього процесу, досвіду творчої інноваційної діяльності, досвіду самоорганізації, самопізнання. А тому вони не можуть, не прагнуть і не хочуть активно використовувати на практиці такий досвід і навчати цьому своїх учнів.

У зв'язку з цим науковці Росії продовжують працювати над вирішенням питання, як за допомогою історичної освіти, національним і релігійним меншинам зберегти релігійно-культурну та етнокультурну ідентичність і при цьому на безконфліктній основі існувати в полікультурному середовищі? Як представникам різних етнорелігійних груп зберегти загальноросійську національно-громадянську ідентичність, несуперечливо інтегруючись у російський соціум? Яку роль при цьому повинна відіграти система історичної освіти?

Особлива увага в Російській Федерації приділяється розвитку й сучасним проблемам національних шкіл і шкіл у місцях компактного мешкання представників окремих народів. На історичних факультетах педагогічних ВНЗ особлива увага приділяється підготовці фахівців для роботи в умовах полікультурності. У блоці регіональних дисциплін і курсів на вибір майбутнім учителям історії читаються такі курси, як «Етнографія народів Росії», «Історична географія», «Сучасна історія і проблеми її реформування» та ін.

На думку багатьох російських науковців, для того, щоб сформувати в майбутнього вчителя уявлення про специфіку його роботи в полікультурному й поліетнічному середовищі, необхідно на початковому етапі методологічно правильно розставити акценти в розумінні історії викладачами. До принципів моментів у зв'язку з цим відносяться:

1. Уміння студентів бачити «велику картину» – тобто крупні фрагменти загальної історичної картини, принципово важливі для перебігу світової історії. При цьому необхідно хронологічно точно визначити початок, середину і фінал того, що вивчається. Студенти мають відчувати перспективу історії, тому потрібно пояснити їм основну ідею «великої картини» із самого початку. Простий і чіткий конспект «великої картини» на одному листку паперу є майданчиком і для подальших дискусій, і для поступового ускладнення контексту, напластовування важливих деталей. Цей конспект викладач може вибудовувати за хронологічним принципом, може формувати за проблемами. Дуже важливо використовувати історичні карти, різноманітні ілюстрації, що закріплюють уявлення про місце дії.

2. Використання мультикультурного та мультиперспективного підходу. Мультикультурні питання, можливо, найскладніші в історії, тому мультикультурний підхід

необхідно постійно застосовувати під час вивчення європейської та світової історії. При цьому принципово, щоб при роботі над темою студенти бачили альтернативність історії, можливі варіанти розвитку – і не менш важливо, щоб «велика картина» була заснована на логічному зв'язку історичних подій.

Мультиперспективність передбачає розділення і розрізнення позицій різних елементів суспільства:

- пануючі еліти в протилежність народу;
- селяни в протилежність робочим або середньому класу;
- різні покоління, включаючи внутрішні відмінності між точками зору чоловіків і жінок;
- регіональні відмінності, що відображають різноманітність географії, релігій, етносів тощо.

Історичні джерела особливо цінні й ефективні для розуміння студентами принципу мультиперспективності, який також включає ретельне врахування думок і позицій:

- проправительської пропаганди і незалежних думок;
- націоналізму і лояльності;
- ідеології правого і лівого рухів;
- думок про вплив на історію особистості або деперсоналізованих сил.

3. Активне залучення до роботи студентів, розвиток їхніх навичок і вмій. Точної і однозначної методики, як це зробити, не існує, оскільки існує безліч способів. Важливо лише не усунути від цього завдання і постійно працювати в цьому напрямі. Серйозну роль відіграє різноманітність навчальних посібників і ретельний вибір тем, особливо сприятливих для реалізації мультикультурного підходу. Наприклад, розвитку полікультурності можуть сприяти такі теми: «Вплив Великої Вітчизняної війни на життя народу», «Кінець комунізму і роки реформ», «1968 рік і його вплив на Схід і Захід», «Епоха великих відкриттів» та ін.

Мета історичного знання полягає, на думку російських науковців, у розумінні людиною минулого, усвідомленні сьогодення і очікуванні майбутнього. У зв'язку з цим історичне знання необхідне людині, в т.ч. для самосвідомості та самоповаги. Розширення знання збільшує здібності планування та економії часу, розширює можливості користування різними довідковими виданнями і, зрештою, – прищеплює навички оцінювання подій і висловлювання своєї думки з приводу цих подій. Тому історичне знання займає особливе місце в контексті сучасних соціальних змін – утворення нових незалежних держав, ускладнень в етнічній політиці, зростання міграційних потоків, пильної уваги до гендерних відносин.

Науковці Росії констатують, що в підготовці майбутніх учителів історії та права недостатньо використовується цивілізаційний підхід. Якщо в педагогічних ВНЗ Росії значна кількість часу відводиться для вивчення особливостей світових цивілізацій, і викладачі приділяють міжцивілізаційному аналізу значну увагу, то, прийшовши в школу, молоді вчителі не мають можливості використовувати всі отримані знання. Це відбувається тому, що, наприклад, на вивчення цивілізацій Сходу в новий і новітній час у шкільній програмі відводиться не більше 2-4 годин у рік.

Тому, хоча Росія може здаватися прикладом мирного співіснування різних культур, насправді це часто лише видимість. Реально школярі Російської Федерації мають вельми слабе уявлення про інші культури, окрім російської і західної. Допомогти тут може залучення в шкільну освіту сучасних наукових теорій, наприклад, теорії модернізації, що дозволяють подавати матеріал у більш стислій, концептуально збудованій формі, насамперед у рамках порівняльно-типологічного підходу.

Дослідники проблем історичної освіти в Росії однією з важливих умов продуктивного міжкультурного діалогу вважають використання мультиперспективності у вивченні історії, що розглядає дану проблему з різних точок зору. Науковці звертають увагу на те, що необхідно продовжити подальші дослідження цього питання і виробити технології організації

ефективного міжкультурного діалогу в системі вузівської історичної освіти і перепідготовки вчителів історії.

Чинниками успішної взаємодії культур вважається цілеспрямований відбір тем занять (на федеральному і на регіональному рівнях), які б стимулювали міжкультурний діалог, допомагали організувати в аудиторії відкритий обмін думками з різних аспектів взаємодії культур. Суть культури світу полягає в здатності як учителів, так і учнів до формування особливого типу взаємодії, заснованої на усвідомленні цінностей світу, гуманізму й цілеспрямованому впровадженні цих цінностей у повсякденні моделі поведінки учнів і студентів.

Загальна думка науковців Російської Федерації полягає у визнанні того факту, що міждисциплінарність і інтегрованість слід розглядати як основні особливості сучасного етапу розвитку соціального пізнання [4]. Ці тенденції спрямовані на стирання демаркаційних ліній, зведених між науками про суспільство, на затвердження принципу їх відкритості, досягнення узгодженості й ствердження діалогових форм взаємодії між різними дисциплінарними підходами. Соціальна теорія, що формує нову зовнішність суспільства й людини, виникає не як результат глобального синтезу накопичених різними дисциплінами відомостей і традицій, а як процес міждисциплінарних взаємодій у єдиному комунікативному полі. Цей момент впливає також і на сучасні процеси в сфері освіти.

В історичній освіті міждисциплінарний підхід реалізується в процесі постановки й вирішення проблем, що передбачають навчання студентів аналізу їх окремих сторін і аспектів у контексті соціокультурних, психологічних, лінгвістичних, географічних, соціально-економічних процесів. У контексті зв'язку освіти з наукою стратегія міждисциплінарності в освітньому процесі передбачає інтеграцію навчальних дисциплін на єдиній проблемній основі.

Крім того, полікультурність російського соціуму передбачає пріоритетність культурологічних, релігієзнавчих, етнологічних даних, що забезпечують саму можливість діалогу як основи мирного співіснування різних етнічних груп. Міждисциплінарність, таким чином, витікає не з логіки теоретичного прагнення до кооперації наук у рамках певного проекту, а з логіки самого предмету історії. Історія сама за визначенням полідисциплінарна, тому в підготовці вчителів історії та права необхідно навчитися найефективніше піднести весь спектр знань, що входять у предмет історії.

Деякі російські дослідники ставлять запитання, чи здатний з урахуванням переходу російської вищої освіти на двоступінчасту систему підготовки кадрів випускник педагогічного ВНЗ працювати в полікультурному середовищі. Висловлюється думка, що вчитель-предметник має бути не бакалавром, а магістром з відповідною вищою оплатою праці, оскільки тільки магістр зможе пройти поглиблений курс із соціально-філософських дисциплін. На їхню думку, вже з перших курсів все навчання майбутнього вчителя-історика може і повинно бути пронизане міждисциплінарним підходом. Але для цього необхідно, щоб кафедри всередині ВНЗ системно взаємодіяли між собою на основі розуміння взаємозв'язку між різними предметами.

Певний інтерес представляє досвід Новосибірського державного педагогічного університету. Зокрема, це більш ніж десятирічна практика підготовки вчителів із здвоєними спеціальностями. Так, майбутні вчителі історії й культурології з Новосибірська, вивчаючи східні мови і маючи можливість стажувань у Японії і Китаї, на основі міждисциплінарного підходу до педагогічної освіти вже націлені в своїй вчительській діяльності на міжкультурний діалог.

Представники російських ВНЗ відзначають необхідність розробки нових підходів до написання дипломних робіт. Наголошується, що в педагогічних ВНЗ дипломні роботи можуть мати інтегрований характер і будуватися з двох частин – власне історичної та педагогічної: як працювати з школярами в руслі міжкультурного діалогу, як навчати їх методам історичного аналізу та роботи з джерелами, як поєднувати історичне начало з соціальною психологією [5].

Висновок. Отже, для підготовки високопрофесійних учителів історії потрібно не так і багато – всього лише чітка програма, нормальна допомога, активні методи навчання. Матеріал

має бути доступним для розуміння студентів, повинні бути використані тексти, що містять різні точки зору, різні види вправ, наочності, розглядатися міждисциплінарні теми, підтримуватися різноманітність видів діяльності студентів. Мультикультуралізм в історії необхідно пов'язувати з життєвим досвідом студентів, і викладач не повинен наполягати на якій-небудь історичній концепції, адже всі вони є плодом свого часу і, щонайменше, дискусійні.

Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо визначення педагогічних умов упровадження передового досвіду Росії з підготовки вчителів історії та права на теренах України.

Література:

1. Водотика С.Г. Концепція історичної освіти як основа вдосконалення викладання історії в сучасній загальноосвітній школі / Водотика С.Г. // Таврійський вісник освіти : Науково-методичний журнал. – Херсон, 2004. – №4(8). – С.40-45.
2. Вяземский Е.Е. Историческое образование в современной России / Вяземский Е.Е., Стрелова О.Ю. и др. // Справочно-методическое пособие для учителей. – М.: Русское слово, 2006. – 129 с.
3. Захарченко О.І. Історичне краєзнавство в системі навчання і виховання учнів / Захарченко О.І. // Таврійський вісник освіти : Науково-методичний журнал. – Херсон, 2004. – №4(8). – С.84-88.
4. Короткова М.В. Методика обучения истории: Теоретический курс авторизованного изложения / Короткова М.В., Студеникин МЛ. – М., 2006. – 142 с.
5. Лазукова Н.Н. Использование технологического подхода в обучении истории / Лазукова Н.Н. // Преподавание истории и обществоведения в школе. – 2001. – №1. – С.59-68.

Проаналізовано досвід підготовки вчителів історії та права в Росії. Зроблено висновок щодо доцільності та можливості його запозичення вищими педагогічними навчальними закладами України.

Ключові слова: *вчитель історії та права, історична освіта, мультикультурність.*

Проанализирован опыт подготовки учителей истории и права в России. Сделан вывод относительно целесообразности и возможности его заимствования высшими педагогическими учебными заведениями Украины.

Ключевые слова: *учитель истории и права, историческое образование, мультикультурность.*

Experience of preparation of teachers of history and right is analysed in Russia. A conclusion is done in relation to expedience and possibility of his borrowing higher pedagogical educational establishments of Ukraine.

Keywords: *teacher of history and right, historical education, multilevel of culture.*